

პირდაპირი პატერნალიზმი და სახელმწიფოს იძულების გამამართლებელი ფაქტორები

ანა მეტრეველი*

I. შესავალი

ნებისმიერ სახელმწიფოში საზოგადოებრივი წესრიგი მიიღწევა ნორმებისა და აკრძალვების დანესებით, რაც სახელმწიფოს ექსკლუზიური უფლებამოსილებაა¹. შესაბამისად, სახელმწიფო ალტერნატიულია ძალუფლებით, თვითონ განსაზღვროს, თუ რა ქმედება მიიჩიონოს დასჯადად და დაანესოს მისთვის სანქცია. მიუხედავად იმისა, რომ სახელმწიფოს ეს უფლება ერთპიროვნულად აქვს მინიჭებული, საჭიროა განისაზღვროს ქმედების კრიმინალიზაციის პრინციპები და დანესდეს ლეგიტიმური პროცესი, ვინაიდან აკრძალვები, რასაც სახელმწიფო ანესებს მისივე მოქალაქისთვის „ჩარჩოებში აქცევს ადამიანის მოქმედების თავისუფლების არეალს და ითვალისწინებს ტკივილის მიყენებას ყველა იმ ადამიანისათვის, ვინც არ ემორჩილება ამ ბრძანებას“². აქედან გამომდინარე, მიუხედავად იმისა, რომ სახელმწიფო თვითონ განსაზღვრავს რომელი ქმედების კრიმინალიზაცია მოახდინოს, მან სავალდებულოდ უნდა დაიცვას ბალანსი ქმედების აკრძალვის ლეგიტიმურობასა და მიზნობრიობას შორის³

* სულხან-საბა ორბელიანის უნივერსიტეტის დოქტორანტი, თბილისის ძველი თბილისის რაიონული პროკურატურის პროკურორი, email: ana.metreveli@sabauni.edu.ge, ORCID: 0000-0001-8768-3841.

¹ ბახტაძე უ., კრიმინალიზაციის პროცესის კრიმინოლოგიური ანალიზი, თბილისი, 2021, 22, იხ. ციტირება: Gerth H.H. and Mills C. W., *From Max Weber: Essays in Sociology*, Routledge & Kegan Paul, London, 1991, 77.

² Raz J., *The Concept of a Legal System: An Introduction to the Theory of Legal System*, 2nd Ed., Oxford, Oxford University Press, 1980, 22.

³ ბახტაძე უ., კრიმინალიზაციის პროცესის კრიმინოლოგიური ანალიზი, თბილისი, 2021, 252.

და ამ პროცესში გაითვალისწინოს ადამიანის უფლებები, ასევე სხვა გვერდითი მოვლენები, რაც გარდაუვლად ახლავს კრიმინალიზაციის პროცესს.

რიგ შემთხვევებში სახელმწიფო ახდენს ისეთ ქმედების კრიმინალიზაციას, რომელიც მხოლოდ ქმედების განმახორციელებელს აყენებს ზიანს და სხვა პირისთვის იგი საზიანო ან საფრთხის შემცველი არაა, ამასთან, აღნიშნული ქმედების ჩადენისათვის სახელმწიფო იყენებს სასჯელის ყველაზე მკაცრ სახეს – თავისუფლების აღკვეთას, რომელიც პირის უფლებებსა და თავისუფლებებში უხეშ ჩარევად აღიქმება.⁴ აღნიშნული ჩარევები პატერნალისტური ჩარევების სახელით არის ცნობილი.⁵ ლოგიკურად, როდესაც სრულწლოვან ადამიანს ეკრძალება ისეთი ქმედება, რომელიც მხოლოდ მას აყენებს ზიანს ან უქმნის ზიანის საფრთხეს, სახელმწიფოს სჭირდება კიდევ უფრო მეტი არგუმენტი კრიმინალიზაციის გასამართლებლად, რადგან მსგავსი ტიპის ქმედების კრიმინალიზაცია შეიძლება შეუთავსებელი იყოს ადამიანის თვითგამორკვევის უფლებასთან და მეტიც, ღირსების შემლახავ ხასიათსაც კი ატარებდეს.⁶ მეტიც, სახელმწიფოს მხრიდან პატერნალისტური ჩარევა მიჩნეულია უკიდურეს საშუალებად და უკიდურესი აუცილებლობით გამოწვეულ ღონისძიებად, სახელმწიფოს მხრიდან პატერნალისტური ჩარევისას, მას ამოწურული უნდა ჰქონდეს სხვა ყველა საშუალებები სამართლებრივი სიკეთის დასაცავად⁷.

საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლო არაერთ გადაწყვეტილებაში მსჯელობს სახელმწიფოს მხრიდან პატერნალისტურ ჩარევებზე სისხლის სამართალში, ასევე სასჯელის სახელით ჩარე-

⁴ შალიკაშვილი მ., მიქანაძე გ., ხასია მ., სასჯელალსრულების სამართალი, თბილისი, 2014, 406.

⁵ ბახტაძე უ., კრიმინალიზაციის პროცესის კრიმინოლოგიური ანალიზი, თბილისი, 2021, 117.

⁶ იქვე, 112.

⁷ საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს 2015 წლის 24 ოქტომბრის №1/4/592 გადაწყვეტილება საქმეზე, „ბექა ნიქარიშვილი საქართველოს პარლამენტის წინააღმდეგ“, II-75.

ვებზე პირის უფლებებსა და თავისუფლებაში, ამასთან, იგი განსაზღვრავს რა შემთხვევაში ეს გამართლდეს.⁸

სტატიის მიზანია, მიმოიხილოს სახელმწიფოს მხრიდან სისხლის სამართალში პატერნალისტური ჩარევები და მსგავსი ჩარევებისას სახელმწიფოს მიერ გნხორციელებული იძლევის გამამართლებელი ფაქტორები, განსაზღვროს, ქმედების კრიმინალიზაციისას გასათვალისწინებელი გარემოებები, თუ რა პრინციპით უნდა ხელმძღვანელობდეს სახელმწიფო და რას უნდა აქცევდეს ყურადღებას ქმედების კრიმინალიზაციისას, ასევე სანქციის განსაზღვრისას და რა უარყოფითი შედეგები ახლავს აღნიშნულს. ნაშრომში განიმარტება პირდაპირი და არაპირდაპირი პატერნალიზმის მნიშვნელობა, ასევე გაანალიზდება, რამდენად დასაშვებია სახელმწიფოს მიერ იძულება და სასჯელის სახედ ყველაზე მკაცრი ღონისძიებების გამოყენება, როდესაც პირი მხოლოდ თავის თავს აყენებს ზიანს.

II. სახელმწიფოს ექსკლუზური უფლება ქმედების კრიმინალიზაციისას

მხოლოდ სახელმწიფო არის უფლებამოსილი, განსაზღვროს მისი მოქალაქის რომელი ქმედება ჩაითვალოს დანაშაულად და გახდეს დასჯადი სისხლისსამართლებრივად.⁹ თუმცა ამისთვის, აუცილებელია, დადგინდეს, თუ რა კრიტერიუმებით ხელმძღვანელობს სახელმწიფო ამა თუ იმ ქმედების ან უმოქმედობის კრიმინალიზა-

⁸ იხ., საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს 2016 წლის 4 აგვისტოს №2/4/570 გადაწყვეტილება საქმეზე, „საქართველოს მოქალაქე ნუგზარ ჯაყელი საქართველოს პარლამენტის წინააღმდეგ“, II-13; საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს 2017 წლის 30 ნოემბრის №1/13/732

გადაწყვეტილება საქმეზე, „საქართველოს მოქალაქე გივი შანიძე საქართველოს პარლამენტის წინააღმდეგ“, II-13; საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს 2018 წლის 30 ივლისის N1/3/1282 გადაწყვეტილება საქმეზე, „საქართველოს მოქალაქეები – ზურაბ ჯაფარიძე და ვახტანგ მეგრელიშვილი საქართველოს პარლამენტის წინააღმდეგ“.

⁹ ნაჭყებია გ., პრაქტიკული რეკომენდაციები საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის ზოგად ნაწილში, თბილისი, 2015, 135.

ციისას. საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს განმარტებით, „ხელისუფლებას უნდა ჰქონდეს ეფექტიანი შესაძლებლობა, ებრძოდეს კონკრეტული ქმედებიდან გამომდინარე საფრთხეებს და მათი სიმძიმის, სერიოზულობის გათვალისწინებით მოახდინოს კრიმინალიზირება“¹⁰. შესაძლებელია საკონსტიტუციო სასამართლოს ეს განმარტება გაგებული იქნეს როგორც სახელმწიფოს მხრიდან თავისივე ხელში ძალაუფლების თავმოყრა, მაგრამ ეს მხოლოდ ქვეყანაში ნორმალური გარემოს არსებობისთვის არის საჭირო¹¹. როგორც კელზენი აღნიშნავდა – საზოგადოებრივი წესრიგი მიიღწევა სახელმწიფოს მხრიდან ნორმების დაწესებით, ეს ნორმები განსაზღვრავენ, თუ რომელი ქცევა არის კანონიერი და რომელი უკანონო, ამასთან, აღნიშნული ნორმა ითვალისწინებს სანქციებსაც, რაც სახელმწიფოს მხრიდან იძულებაზე მიუთითებს.¹²

იმის გათვალისწინებით, რომ ქმედების კრიმინალიზაციის მიზანია საზოგადოებაში წესრიგის დამყარება,¹³ შესაბამისად, სახელმწიფოს მხრიდან ქმედების კრიმინალიზაციის პროცესი უნდა იყოს ყველა მოქალაქისათვის ხელმისაწვდომი და გამჭვირვალე, ვინაიდან კონკრეტული ქმედების კრიმინალიზაცია პირდაპირ კავშირშია ადამიანის უფლებების შეზღუდვასა და კონკრეტულ ჩარჩოებში მოქცევასთან (რაც თავისთავად ასევე იწვევს დარღვევის შემთხვევაში პასუხისმგებლობის დაკისრებას). თუმცა აღნიშნულიც არ არის საკმარისი, ხელისუფლების მხრიდან „კრიმინალიზაციის პროცესს და ზოგადად ქმედების კრიმინალიზაციას, აუცილებლად თან უნდა ახლდეს სამართლებრივი ან სხვა მყარი გამამართლებელი არგუმენ-

¹⁰ საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს 2015 წლის 24 ოქტომბრის N1/4/592 გადაწყვეტილება საქმეზე, „საქართველოს მოქალაქე ბექა წიქარიშვილი საქართველოს პარლამენტის წინააღმდეგ“, II-33.

¹¹ Lewis P.G., *Power, Legitimacy and the State*, in: *States and Societies*, Edited by D. Held, Blackwell Publishers, 1983, 413.

¹² უექსი რ., სამართლის ფილოსოფია, მ. ბაბუხაძიას თარგმანი, ი. ბაჩიაშვილის რედაქტოობით, თბილისი, 2012, 47.

¹³ ბახტაძე უ., კრიმინალიზაციის პროცესის კრიმინოლოგიური ანალიზი, თბილისი, 2021, 166.

ნტები – კრიმინალიზაციის პრინციპები“¹⁴. სწორედ ეს პრინციპები, ანუ სამართლებრივი არგუმენტები, რაც კრიმინალიზაციის პროცესის გამამართლებელი გარემოებებია, ხელმისაწვდომი და გასაგები უნდა იყოს საზოგადოებისთვის.

თავად ქმედების კრიმინალიზაცია საკმაოდ რთული, ორეტაპიანი პროცესია: პირველი ეტაპი კონკრეტული ქმედების იდენტიფიცირება/აკრძალვის გამართლებით არის დაკავებული, ხოლო მეორე ეტაპი არანაკლებ რთულ პროცესთან – აკრძალული ქმედებისთვის სანქციის დაწესებასთან – არის დაკავშირებული.¹⁵ საზოგადოების განვითარებასთან ერთად ვითარდება კონკრეტული საზოგადოების წევრების შეხედულებები ცალკეულ საკითხებზე. ამ შეხედულებების ნაწილი, როგორც წესი, ეხება უკვე აკრძალულ ქმედებებსაც ხოლმე. არის პერიოდი, როდესაც დროის რალაც მონაკვეთში აკრძალული ქმედება კარგავს იმ მიზნობრიობას, რისთვისაც არსებობდა, ხოლო ამას გარდა არის ასევე, პერიოდები, როდესაც აკრძალულ ქმედებას სჭირდება კიდევ უფრო მეტი კონკრეტულობა, რომ დასახულ მიზანს მიაღწიოს (მაგალითად, ფემიციდი). აღნიშნული თავისთავად იწვევს ან ქმედების დეკრიმინალიზაციას, ან ქმედების ცალკე გამოყოფას და სანქციის გამკაცრებას.

საზოგადოების დამოკიდებულების ცვლილებები განსაკუთრებით შეინიშნება ისეთი დანაშაულების მიმართ, რომელიც, თავისი არსით, ბლანკეტური აკრძალვაა. ნაშრომის მიზნებისთვის, ბლანკეტური აკრძალვებიდან გამოსაყოფია ისეთი დანაშაულები, რომლებიც, საკუთრივ ქმედების ჩამდენის გარდა, ზიანს სხვას არავის აყენებს. ასეთი აკრძალვები პატერნალისტური აკრძალვების სახელით არის ცნობილი და განსაკუთრებით ამ კატეგორიის ქმედებებისთვის აუცილებელია როგორც ქმედების კრიმინალიზა-

¹⁴ ბახტაძე უ., ზიანის პრინციპი, როგორც კრიმინალიზაციის ერთ-ერთი საფუძველი, „სამართლის ჟურნალი“, N2, 2016, 287-304, 288.

¹⁵ ბახტაძე უ., კრიმინალიზაციის პროცესის კრიმინოლოგიური ანალიზი, თბილისი, 2021, 209.

ციისას პრინციპების განსაზღვრა, ასევე აკრძალული ქმედებების პერიოდული გადახედვა და შესაბამისობის დადგენა კრიმინალიზაციის იმ პრინციპებთან, რომელთა გამოც კონკრეტული ქმედება აიკრძალა, რამდენად სწორად არის მორგებული ეს პრინციპები თანამედროვე გარემოს და მიდის თუ არა იმ შედეგებამდე რის გამოც იგი აიკრძალა.¹⁶

აღნიშნული კიდეც უფრო აქტუალურია იმ ფონზე, როდესაც სახელმწიფო იყენებს მისთვის მინიჭებულ უფლებამოსილებას და სისხლისსამართლებრივად კრძალავს ისეთ ქმედებას, რომელიც მხოლოდ ქმედების ჩამდენს აყენებს ზიანს. სისხლისსამართლებრივი აკრძალვის უარყოფითი ბუნებიდან გამომდინარე, ასეთ დროს სახელმწიფოს ხელთ არსებული აკრძალვის გამამართლებელი არგუმენტები საკმაოდ მყარი უნდა იყოს, ვინიდან, როგორც აღინიშნა, აქ დაზარალებული თვით ქმედების ჩამდენია, რომელსაც განხორციელებული ქმედების გამო შესაძლებელია დაეკისროს სასჯელი. ამას გარდა, კრიტიკულად უნდა შეფასდეს გარმოება, აკრძალვით მიიღწევა თუ არა შედეგი, რის გამოც ხდება კრიმინალიზაცია, რამდენად ლეგიტიმურია და არღვევს თუ არა კონსტიტუციით და ადამიანის უფლებებით გარანტირებულ უფლებებს და იჭრება პირის ავტონომიურ სფეროში.

ზემოაღნიშნულიდან ამომდინარე, სახელმწიფოს მხრიდან ქმედების კრიმინალიზაციისას აუცილებელია განისაზღვროს, თუ რატომ არის აუცილებელი კონკრეტული ქმედების აკრძალვა, ვის აყენებს ზიანს, ასევე აკრძალვა რამდენად გადის მიზანზე, რის გამოც სახელმწიფოს მხრიდან ხდება ქმედების კრიმინალიზაცია და არის თუ არა რელევანტური აკრძალული ქმედებისათვის დანესებული სანქცია, რომელსაც ასევე ახლავს რიგი დადებითი და უარყოფითი ფაქტორები.

¹⁶ ბახტაძე უ., ზიანის პრინციპი, როგორც კრიმინალიზაციის ერთ-ერთი საფუძველი, „სამართლის ჟურნალი“, N2, 2016, 24

1. ქმედების კრიმინალიზაციის საჭიროების განსაზღვრა

სახელმწიფოს მხრიდან ქმედების კრიმინალიზაციის საჭიროების განსაზღვრამდე აუცილებელია, უპირველეს ყოვლისა, განისაზღვროს ის კრიტერიუმები და პრინციპები, რა შეიძლება დაედოს ამა თუ იმ ქმედების კრიმინალიზაციას საფუძვლად, ვინაიდან ქმედების კრიმინალიზაცია არის სახელმწიფოს მხრიდან უკიდურესი მექანიზმი და ადამიანის თავისუფლებაში ჩარევა და მისი შეზღუდვა. ხსენებული საკითხი კიდევ უფრო პრობლეურია იმ ფონზე, როდესაც საქართველოს კონსტიტუციის მე-9 მუხლის მე-2 პუნქტი იცავს ადამიანს წამების, არაადამიანური ან დამამცირებელი მოპყრობისგან, ასევე არაადამიანური ან დამამცირებელი სასჯელის გამოყენებისგან, ამასთან, კონსტიტუციითვე აღიარებულია ადამიანის თავისუფლება იმ დათქმით, თუ რა შემთხვევაშია შესაძლებელი თავისუფლების აღკვეთა ან სხვაგვარი შეზღუდვა დასაშვები. შესაბამისად, კონსტიტუცია სახელმწიფოს აძლევს საშუალებას, დაუშვას გამონაკლისი და შეზღუდოს ადამიანის თავისუფლება. სწორედ ამ გამონაკლისების დაშვება პირდაპირ უკავშირდება სახელმწიფოს მხრიდან ქმედების კრიმინალიზაციასა და ამ ქმედების ჩადენისათვის დაწესებული სასჯელის განსაზღვრას. ამიტომ, გასარკვევია, რა საფუძვლით ხელმძღვანელობს და რა კრიტერიუმებს ეფუძნება სახელმწიფო, როდესაც ცალკეული ქმედების კრიმინალიზაციას ახდენს.

საქართველო, როგორც კონტინენტური ევროპის სამართლის ქვეყანა, ქმედების კრიმინალიზაციისას თეორიულად ეყრდნობა კანონიერების და სისხლის სამართლის, როგორც უკანასკნელი საშუალების გამოყენების, *ultima ratio* პრინციპებს.¹⁷ აღნიშნული პრინციპები არსებობს იმისთვის, რომ მათ სახელმწიფოსათვის მზლუდავი

¹⁷ ბახტაძე უ., კრიმინალიზაციის პროცესის კრიმინოლოგიური ანალიზი, თბილისი, 2021, 190.

როლი ითამაშოს ქმედების კრიმინალიზაციის საკითხის გადასაწყვეტად.¹⁸ თუმცა, პრაქტიკულად, სახელმწიფო მათ მხოლოდ სპორადულად იყენებს და როგორც წესი, ყოველგვარი დასაბუთების გარეშე ახდენს ქმედების კრიმინალიზაციას, რაც თავისთავად თანამედროვე ლიბერალური დემოკრატიული საზოგადოებისთვის აბოლუტურად გაუმართლებელი მიდგომაა.¹⁹ თუ აკრძალვის საჭიროება არ არის გამართლებული, მაშინ ასეთი აკრძალვა, თავისი შინაარსით, გაუმართლებელია, ხოლო გაუმართლებელი აკრძალვის შესრულების ვალდებულების დაკისრება მოქალაქისთვის, ხოლო შემდეგ მისი დასჯა ამის გამო, სამართლიანობის იდეას ეწინააღმდეგება.

საქართველოში არსებული კრიმინალიზაციის პრაქტიკის ანალიზით, შესაძლებელია, რამდენიმე ეტაპად დაიყოს პროცესები, თუ რა ახდენს სახელმწიფოს მხრიდან ქმედების კრიმინალიზაციაზე გავლენას, პირველ ყოვლისა, ეს არის სახელმწიფოს მხრიდან სხვადასხვა საერთაშორისო ორგანიზაციასთან თანამშრომლობის შედეგად აღებული ვალდებულებები, რომელთა საფუძველზეც ხდება სახელმწიფოში მოქმედი კანონის საერთაშორისო სამართალთან შესაბამისობაში უზრუნველყოფა, აქცენტის გაკეთება იმ ვალდებულებებზე, რაც განერილია საერთაშორისო შეთანხმებებით, რიგ შემთხვევებში ქმედების კრიმინალიზაციის სფერო კონკრეტდება, მაგალითისთვის, ძალადობის სახეების დაზუსტდა და ოჯახური ძალადობა კრიმინალიზებული იქნა, კოდექსში ცალკე დასჯად ქმედებად განისაზღვრა.²⁰ „ქალთა მიმართ ძალადობისა და ოჯახში ძალადობის პრევენციისა და აღკვეთის შესახებ“ ევროპის საბჭოს კონვენცია ხელშემკვრელ მხარეებს ავალდებულებს, მხარეებმა ყველა ღონეს მიმართონ, რათა კანონმდებლობა მოიყვანონ შესაბა-

¹⁸ იქვე.

¹⁹ იქვე, 31.

²⁰ იხ., საქართველოს 2012 წლის 12 ივნისის კანონი „საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსში ცვლილების შეტანის შესახებ“.

მისობაში კონვენციასთან²¹, რაც, შესაბამისად, მოცდა კიდევ ქმედების კრიმინალიზაციით.

მეორე შემთხვევა, რის გამოც სახელმწიფოს მხრიდან შეიძლება ხდებოდეს ქმედების კრიმინალიზაცია, არის „ახალი დევიაციური ქცევის აღმოჩენა, რომელიც გარკვეული მიზეზების გამო ხდება საკმაოდ გახმაურებული, სკანდალური და აღქმულია როგორც უმთავრესი საზოგადოებრივი პრობლემა. შესაძლებელია, ასეთ დროს ქმედება შეიცავდეს მორალური პანიკის ნიშნებს“. სწორედ მორალური პანიკის არსებობისას სახელმწიფო ხშირად, გაანალიზების გარეშე, საზოგადოების ემოციების დაკმაყოფილების მიზნით იღებს გადაწყვეტილებას ქმედების კრიმინალიზაციის შესახებ.

არსებობს შემთხვევები, როდესაც სახელმწიფო სრულიად უსაფუძვლოდ კრძალავს ქმედებას და აკრძალვის გასამართლებლად მიუთითებს, რომ ქმედების გამოვლინება გახშირდა, მაგრამ არავითარი სტატისტიკური ინფორმაცია ამის შესახებ წარმოდგენილი არ არის, ან მითითებაა იმაზე, რომ სახელმწიფო საუკეთესო საერთაშორისო პრაქტიკას დაეყრდნო, ამ პრაქტიკის მითითების გარეშე²². ასეთი ტიპის აკრძალვები ყველაზე პრობლემურია, რადგან სახელმწიფოსა და საზოგადოებას შორის კომუნიკაცია ამ კუთხით მინიმუმამდეა დაყვანილი და ყველაზე რეპრესიული იარაღის, სისხლის სამართლის, გამოყენება ხდება გაუმართლებლად. სწორედ სახელმწიფოს აკისრია ვალდებულება, ამტკიცოს კრიმინალიზაციის საჭიროება.

თუ სახელმწიფოს მიზანია, მოქალაქეები დაემორჩილონ მის აკრძალვას, ეს შესაძლებელია მარტივად მიღწევადი იყოს, თუ მოქალაქეებისთვის გასაგები და ხელმისაწვდომი იქნება, რატომ ეკრძალებათ კონკრეტული ქმედება. აღნიშნული კი უზრუნველყოფს იმ მიზნის მიღწევას, რის გამოც სახელმწიფომ მოახდინა

²¹ „ქალთა მიმართ ძალადობისა და ოჯახში ძალადობის პრევენციისა და აღკვეთის შესახებ“ ევროპის საბჭოს კონვენცია.

²² ბახტაძე უ., კრიმინალიზაციის პროცესის კრიმინოლოგიური ანალიზი, თბილისი, 2021, 36.

ქმედების კრიმინალიზაცია. მიუხედავად ამისა, დღემდე არსებული განმარტებითი ბარათებით, ხშირ შემთხვევაში აკრძალვა არ არის განმარტებული და ბუნდოვანია. მაგალითისათვის, 2011 წლის 05 მაისს მოხდა გულგრილობის (სსკ-ის 220¹-ე მუხლის) კრიმინალიზაცია და განმარტებითი ბარათი საერთოდ არ ასაბუთებს მიზნებს, მხოლოდ მიუთითებს, რომ მუხლი ემატება სისხლის სამართლის კოდექსს, ანალოგიურად, ბუნდოვანია სსკ-ის 353¹-ე მუხლის კრიმინალიზაციის საჭიროება განმარტებით, რომ ზოგიერთი სახის უკანონო ქმედება გახდა დასჯადი²³.

განხილული საკითხებიდან გამომდინარე, შესაძლებელია ითქვას, რომ სახელმწიფოს აკისრია ვალდებულება, ქმედების კრიმინალიზაციისას მყარი არგუმენტებით დაასაბუთოს პრობლემა, რის გამოც იგი ახორციელებს ქმედების კრიმინალიზაციას, განსაზღვროს პრინციპები – რამდენდ შესაძლებელია აღნიშნული აკრძალვით მიზანზე გასვლა და ასევე საზოგადოებისათვის განმარტოს, რაც ცხადს გახდის მოქალაქეებისათვის აკრძალვის არსს და მნიშვნელობას, ამ ყველაფერთან ერთად, აუცილებელი ფაქტორია ასევე მოქალაქეთა ჩართულობა, ვინიდან არ უნდა იქნეს უგულებელყოფილი ის ფაქტი, რომ სახელმწიფოს მხრიდან ქმედების კრიმინალიზაცია და მისი მოთავსება სისხლის სამართლის კოდექსში თავის თავში მხოლოდ აკრძალვას არ გულისხმობს და ამასთან ერთად მოიაზრებს გარკვეული სანქციის/სასჯელის დაწესებას, რაც ზეგავლენას ახდენს პირის უფლებებსა და თავისუფლებაზე. მხოლოდ დასჯის შიშით სისხლის სამართლის მიზნები ვერ მიიღწევა.

2. ქმედების კრიმინალიზაციის გვერდითი მოვლენები

კრიმინალიზაციის შედეგად, მხოლოდ ქმედება არ იკრძალება, ამ დროს სახელმწიფო აწესებს სანქციას, ანუ აკრძალული ქმედე-

²³ იქვე, 38, იხ. ციტირება: განმარტებითი ბარათი: <<http://info.parliament.ge/file/1/BillReviewContent/50236?>> [22.06.2019]

ბის ჩადენისთვის განსაზღვრულია სასჯელი, რაც თავისთავად მთელ გარკვეულ უარყოფით გავლენას ახდენს ადამიანზე. ამასთან, გასათვალისწინებელია ის გარემოება, რომ, მაგალითისათვის, საქართველოს ადმინისტრაციულ სამართალდარღვევათა კოდექსიც აწესებს აკრძალვებს და გარკვეულ სანქციებს, შესაბამისად, უნდა გაიმიჯნოს, რა განსხვავებაა ქმედების კრიმინალიზაციას და ადმინისტრაციულ სამართალდარღვევათა კოდექსით დაწესებულ აკრძალულ ქმედებებს შორის. ნაჭყებია მიიჩნევს, რომ ქმედების კრიმინალიზაცია დასჯის გარეშე შეუძლებელია და თუ ქმედება აკრძალულია სისხლის სამართლის კოდექსით, მისთვის შესაბამისი სასჯელიცაა დადგენილი და სწორედ ეს განასხვავებს სისხლის სამართლებრივ აკრძალვას სხვა აკრძალვებისგან.²⁴ ამასთან, სისხლის სამართლის კოდექსით დასჯადი ქმედების სანქციას აქვს გრძელვადიანი მოქმედება დროში, რაც იმას ნიშნავს, რომ სასჯელის მოხდის შემდეგ პირი ნასამართლევად მიიჩნევა.²⁵

სასჯელის არსებობა ჩადენილი ქმედებისათვის, დასჯა, უპირველესად, პირის თავისუფლების აღკვეთასთან ასოცირდება,²⁶ რაც მისი ნების სანინალმდეგოდ ხდება და აქვს უარყოფითი გავლენა. ამას თან ერთვის დაკავებისას ჩატარებული რიგი საგამოძიებო მოქმედებებისა – ჩხრეკა და დაკავება, ასევე წინასწარი დაკავების იზოლაციაში დაკავებული პირის ფოტოგრაფირება და თითის ანაბეჭდების ან ნიმუშის აღება, ეს ხშირ შემთხვევაში გრძელდება საპატიმრო დაწესებულებაში მოხვედრით, რაც ვიდუოკამერების მიერ მუდმივი კონტროლით და მეთვალყურეობით იცვლება. ყველა ეს

²⁴ ნაჭყებია გ., პრაქტიკული რეკომენდაციები საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის ზოგად ნაწილში, თბილისი, 2015, 137.

²⁵ შალიკაშვილი მ., ჩიხლაძე დ., პირობით ვადამდე გასათავისუფლებელი მსჯავრდებულებისთვის რისკ-ფაქტორების შეფასების კრიმინოლოგიური ანალიზი, თბილისი/ბერლინი, 2013, 59. იხ., ხასია მ., მსჯავრდებულთა სოციალური რეაბილიტაცია საქართველოში, რეალობა და პერსპექტივები, თბილისი, 2006, 12; არსოშვილი გ., დამნაშავეს რესოციალიზაცია, თბილისი, 2009, 182.

²⁶ ბახტაძე უ., კრიმინალიზაციის პროცესის კრიმინოლოგიური ანალიზი, თბილისი, 2021, 55.

ეტაპი თანმიმდევრულად უარყოფით გავლენას ახდენს პირზე. შე-საბამისად, პირს უკვე დაკავებისთანავე ეუფლება უარყოფითი გან-ცდები, ხოლო გარეშე პირების თვალში ის ადამიანი ეტიკეტირებუ-ლია კრიმინალად, რამაც სამომავლოდ, სწორედ ამ ეტიკეტის გამო, შეიძლება პირის მხრიდან დანაშაულის განმეორებით ჩადენა გამო-იწვიოს²⁷. ეტიკეტირება, ასევე, რიგ შემთხვევებში იწვევს ადამიანის საზოგადოებისგან გარიყვას, რაც კიდევ განმეორებით დანაშაულის ჩადენის უფრო მეტი დამატებითი ფაქტორია. ამასთან, სასჯელის მოხდის შემდეგ, ციხიდან გამოსული პირის ინტეგრირება საზოგა-დოებაში რთულია, ვინაიდან იგი ეტიკეტირებულია „დამნაშავის/კრიმინალის“ სტატუსით და მისი დასაქმებაც კი პრობლემურია²⁸.

ხსენებული გარემოებები ასევე პირდაპირ კავშირშია პირის ნასამართლობასთან. ქმედების კრიმინალიზაციის შედეგად დაწე-სებული სასჯელის მოხდის შემდეგ პირს ხანგრძლივად მოჰყვება ნასამართლევის სტატუსი, რაც „პირის განსაკუთრებულს სამა-რთლებრივ მდგომარეობას განაპირობებს, გამოხატულებას პოუ-ლობს შესაბამის სისხლისსამართლებრივ დათქმებში, რომელიც როგორც ნესი აუარესებს დამნაშავის მდგომარეობას“²⁹. სისხლის სამართლის კოდექსი ითვალისწინებს დამატებით ვალდებულებებ-საც, რომლებიც პირს მოჰყვება სასჯელის მოხდის შემდეგაც, მიუ-ხედავად იმისა, რომ ნასამართლობა შეიძლება დასრულებული ჰქო-ნდეს, რაც მისთვის დამატებით ზიანის მომტანია.³⁰

კრიმინალიზაცია უპირობოდ უარყოფით გარემოებად შეი-ძლება იქნეს მიჩნეული, იგი უარყოფით გავლენას ახდენს ადამიანზე. ცხადია, აღნიშნული ისე არ უნდა იქნეს გაგებული, რომ ამის გამო

²⁷ იქვე, 49.

²⁸ შალიკაშვილი მ., მიქანაძე გ., ხასია მ., სასჯელალსრულების სამართალი, თბილისი, 2014, 473.

²⁹ დვალიძე ი., სისხლის სამართლის ზოგადი ნაწილი, სასჯელი და დანაშაულის სხვა სისხლისსამართლებრივი შედეგი, თბილისი, 2013, 32.

³⁰ Singer R., Conviction: Civil Disabilities, in: Encyclopedia of Crime and Justice, Vol. 1, Edited by S.H. Kadish, New York, 1983, 243.

სახელმწიფომ ქმედების კრიმინალიზაცია აღარ უნდა მოახდინოს. პირიქით, როდესაც სახელმწიფო გადანყევტს ქმედების კრიმინალიზაციას, მას უნდა ჰქონდეს კარგად შესწავლილი, გაანალიზებული და შეჯამებული არგუმენტები, რომლებიც მის ამ ქმედებას გაამართლებს და სახელმწიფოს მხრიდან ქმედებების აკრძალვაზე ექსკლუზიურ ძალაუფლებას დააბალანსებს. წინააღმდეგ შემთხვევაში, მოხდება ზედმეტი კრიმინალიზაცია და სისხლის სამართლი მნიშვნელობას დაკარგავს.

III. პატერნალისტური ჩარევები

პატერნალიზმი სახელმწიფოს მხრიდან პირის უფლებებსა და თავისუფლებებში იმგვარი ჩარევაა, რომელიც პირს უკრძალავს ჩაიდინოს მხოლოდ საკუთარი თავისთვის ზიანის მიმყენებელი ქმედება და ამას სახელმწიფო ამართლებს საზოგადოების/ხალხის კეთილდღეობის უზრუნველყოფით.³¹ მაგალითისათვის, როდესაც სახელმწიფო აწესებს ავტომობილით გადაადგილებისას მგზავრების მიერ ღვედის გამოყენების ვალდებულებას, ანდა ნარკოტიკული საშუალების მოხმარების აკრძალვას, როდესაც უშუალო და პირდაპირი ზიანი ადგება ნარკოტიკული საშუალების მომხმარებელს, ან პანდემიისას კრძალავს მძღოლის გვერდით მგზავრის დაჯდომას, არგუმენტით, რომ აღნიშნულით იცავს მოქალაქის სიცოცხლესა და ჯანმრთელობას. პატერნალიზმს არჩევანში ჩარევაა, რომელიც გამართლებულია ბედნიერების, სიკეთისა და კეთილდღეობის დასაცავად.³² თუმცა აღნიშნული სიკეთეების დაცვა, აბსოლუტურ უფლებამოსილებას არ ანიჭებს სახელმწიფოს, რომ როდესაც საჭიროდ მიიჩნევს, ყველა შემთხვევაში ქმედება აკრძალოს და ეს გაამართლოს კეთილდღეობის დაცვით. ყველა კონკრე-

³¹ ბახტაძე უ., კრიმინალიზაციის პროცესის კრიმინოლოგიური ანალიზი, თბილისი, 2021, 197-198

³² იქვე, 197, ციტიება: Dworkin G., *Mill's On Liberty: Critical Essays*, Rowman and Littlefield Publishers, Maryland, 1997, 62

ტულ შემთხვევაში სახელმწიფომ უნდა განსაზღვროს ზიანის არსებობა – ვის ადგება ზიანი და რა ხარისხით, ასევე რამდენად ხდება ადამიანის უღლებებში უხეში ჩარევა და ეს ჩარევა რამდენად გადაწონის დაცულ სიკეთეს³³.

კანტი „სხვის ცხოვრებაში“ ჩარევას მხოლოდ მაშინ ამართლებდა, როდესაც თავად ეს პირი არის კმაყოფილი და ინონებს მსგავს ჩარევას.³⁴ სახელმწიფოს მხრიდან პირის უფლებებში ჩარევა უნდა ემსახურებოდეს საკუთრივ ამ პირის ინტერესის დაცვას და ამასთან, თავად ის უნდა იყოს ამაზე თანახმა, მაგრამ იმ შემთხვევაში, როდესაც ზიანი ადგება მხოლოდ ქმედების ჩამდენს და სახელმწიფოს მხრიდან ირთვება იძულების მექანიზმი – სისხლისსამართლებრივად დასჯადი ხდება ქმედება, ძნელია განისაზღვროს ზღვარი, რითი შეიძლება გამართლდეს ქმედების აკრძალვით ძირითად უფლებებში ჩარევა, მაშინ, როდესაც ეს ქმედება მხოლოდ ჩამდენს აყენებს ზიანს და არა სხვა, მესამე პირს. ამ კითხვაზე პასუხის გაცემის ძიება შეიძლება საკონსტიტუციო სასამართლოში, სადაც კანონმდებლის პოზიცია ძირითადად ეფუძნება საზოგადოებისათვის სამართლებრივი სიკეთის გადარჩენისა და ზიანის შემცირების მიზნობრივ არგუმენტაციას.

პატერნალიზმზე საუბრისას გამოსაყოფია ორი ცნება – ზიანი და სამართლებრივი სიკეთე. ამ ცნებებს, რომლებიც ქმედების კრიმინალიზაციის ცენტრალური კომპონენტებია, აქვს ერთი მთავარი საერთო გადაკვეთის წერტილი – ინტერესები, კერძოდ, თუ ზიანი სხვისი ინტერესის ხელყოფაა, სამართლებრივი სიკეთე სამართლებრივად დაცული ინტერესია.³⁵ თუმცა აქ გაგებული ზიანი ზიანის პრინციპთან შესაბამისი ზიანია, ანუ ისეთი, რომელიც ზიანს აყენებს სხვას. საკითხავია, რამდენად მოიაზრებს საკუ-

³³ იქვე, 199.

³⁴ იქვე, 200, იხ. ციტირება: Kant I., *The Doctrine of Virtue: Part II of The Metaphysics of Morals*, University of Pennsylvania Press, 1980, 22.

³⁵ Persak N., *Criminalising Harmful Conduct: The Harm Principle, Its Limits and Continental Counterparts*, Springer, 2007, 105.

თარი თავისთვის მიყენებულ ზიანსაც. აღნიშნული მნიშვნელოვანია, რადგან ქმედების კრიმინალიზაციისას ყურადღება უნდა გამახვილდეს როგორც ზიანზე, ასევე სამართლებრივ სიკეთეზე, თუ ვის სამართლებრივ სიკეთეს ადგება ზიანი აკრძალული ქმედებით. იმისათვის, რომ სამართლებრივი სიკეთე ისეთივე ეფექტიანი ცნება გახდეს კრიმინალიზაციისთვის, როგორიც ზიანია, მაშინ ამ ცნებაში უნდა მოიაზრებოდეს *სხვისი* სამართლებრივი სიკეთე, შესაბამისად, „უნდა გამოირიცხოს არა მარტო პატერნალიზმისა და ამორალიზმის საფუძველზე დაცული სამართლებრივი სიკეთე, არამედ უნდა შეიზღუდოს ამ ცნების ქვეშ მოაზრებული ზიანი, ანუ ის ზიანი, რომელიც სამართლებრივი სიკეთის ხელყოფის შემდეგ არსებობს. ასეთი ფორმით გამოხატული ზიანის შეზღუდვაში იგულისხმება მხოლოდ ისეთი სამართლებრივი სიკეთის ხელყოფა, რომელიც აზიანებს სხვებს ან უქმნის სხვებს ზიანის საფრთხეს“³⁶. აქედან გამომდინარე ისმის კითხვა, თუ რამდენად გამართლებულია ისეთი ქმედების კრიმინალიზაცია, რომელიც თვით ქმედების ჩამდენს აყენებს ზიანს და არა მესამე პირებს და ამასთან, რამდენად გამართლებულია სახელმწიფოს მხრიდან პატერნალისტური ჩარევა ადამიანის უფლებებში.

სახელმწიფოს მიერ ისეთი ქმედების კრიმინალიზაცია, რომელიც ზიანს აყენებს მხოლოდ მის ჩამდენს და სხვა პირი, ვისაც შესაძლებელია ზიანი მისდგომოდა, არ არსებობს, შესაძლებელია მიჩნეული იყოს სახელმწიფოს მხრიდან ადამიანის უფლებებში უხეში ჩარევად.³⁷ მაგრამ ეს არ უნდა იქნეს გაგებული ისე, რომ პატერნალისტური ჩარევების არსებობა სახელმწიფოში გაუმართლებელია. მისი აბსოლუტურად უარყოფა არასწორია, ზოგჯერ გამართლებულია, როდესაც სახელმწიფო ჩარევას ამართლებს ადამიანის კეთილდღეობით (მაგალითისათვის, რიგი აკრძალვებისა ეხება ადა-

³⁶ ბახტაძე უ., კრიმინალიზაციის პროცესის კრიმინოლოგიური ანალიზი, თბილისი, 2021, 132.

³⁷ იქვე, 205.

მიანის ჯანმრთელობას, ავტომანქანის მართვის უსაფრთხოების წესების დაცვისას), თუმცა, აუცილებელია, ასეთი ჩარევით დაცული უნდა იყოს უფრო მეტი კეთილდღეობა, მეტი სიკეთე, რომელიც გამართლებს მის ქმედებას. შესაბამისად, სამართალში პატერნალისტური ჩარევის აბსოლუტური უარყოფა მიუღებელია, ვინაიდან რიგ შემთხვევებში ჩარევის შედეგად დაცულია უფრო მეტი სამართლებრივი სიკეთე, მაგრამ ამ შემთხვევაში ყურადსაღებია ის ფაქტი, რომ სამართლის სხვა სფეროში ქმედების აკრძალვის დროს დაწესებული სანქცია, სისხლის სამართალისგან განსხვავებით, დამატებით კიდევ უარყოფით შედეგებს (ნასამართლობას, ეტიკეტირებას, გარიყვას და ა.შ) არ წარმოშობს. აქედან გამომდინარე, რამდენადაც გაუმართლებელია პატერნალისტური აკრძალვების არსებობა სისხლის სამართალში ქმედების კრიმინალიზაციისას, იმდენად არ არის უარყოფილი მისი არსებობა სამართლის სხვა სფეროებში, რასაც თავისთავად ზიანის პრინციპის შემქმნელი, მილიც არ უარყოფდა³⁸.

1. პირდაპირი პატერნალიზმი და მისი განსხვავება არაპირდაპირი პატერნალიზმისგან

პირდაპირი პატერნალიზმი გულისხმობს სახელმწიფოს ქმედების აკრძალვას, მიმართულს იმ პირის მიმართ, რომელიც აკრძალული ქმედების ჩადენით საკუთარ თავს აზიანებს.³⁹ ერთმანეთისგან გასამიჯნია სამართლებრივი პატერნალიზმი, რაც რიგ შემთხვევებს გამართლებულია (მაგალითისთვის, შეცდომა ქმედებაში – როდესაც ადამიანმა არ იცის, რა მოჰყვება მის ქმედებას) და სისხლისსამართლებრივი პატერნალიზმი, რომელიც პირდაპირ კავშირშია პირის ავტონომიური უფლების შეზღუდვასთან, განახორციელოს თუ არ განახორციელოს მისთვის საზიანო ქმედება,

³⁸ იქვე, 198.

³⁹ Simester A.P., Von Hirsh A., Crimes, Harms and Wrongs: On the Principle of Criminalisation, Hart Publishing, 2011, 145

რომელიც ასევე ითვალისწინებს სასჯელის გამოყენებას იმ პირის მიმართ, ვინც თავის თავს აზიანებს. სწორედ ამით განსხვავდება პირდაპირი პატერნალიზმი არაპირდაპირისგან. არაპირდაპირი პატერნალიზმის დროსაც სახელმწიფო ერევა, თუმცა ეს ჩარევა მიმართულია იმ სუბიექტისკენ, რომელიც უშუალოდ არ არის საზიანო ქმედების ჩამდენი, თუმცა სახელმწიფო აიძულებს მას თავისი ქმედებით უზრუნველყოს პირთა დაცვა, რომელთაც შესაძლებელია ზიანი მიადგეს ჩარევის არარსებობისას – შესაბამისად, არაპირდაპირი პატერნალიზმი შესაძლებელია განიმარტოს, როგორც „ზიანის პროფილაქტიკური პრევენცია“⁴⁰, განსხვავებით პირდაპირი პატერნალიზმისგან, რომლის დროსაც აკრძალვა პირდაპირ ქმედების ჩამდენისკენაა მიმართული.

პირდაპირი პატერნალიზმი ის შემთხვევებია, რომლებიც ქმედების კრიმინალიზაციის შედეგად სახელმწიფოს მხრიდან კრძალავს კონსტიტუციითა და ადამიანის უფლებებით გათვალისწინებულ თავისუფალი არჩევანის უფლებას, რომელიც პირდაპირ რეჟიმში იწვევს სხვადასხვა უარყოფითი გარემოების განვითარებას (ნასამართლობა, ეტიკეტირება, გარიყვა და ა.შ.), ასევე, იწვევს პირის საზოგადოებისგან ჩამოშორებას. შესაბამისად, სახელმწიფოს მხრიდან პირდაპირი პატერნალისტური ჩარევები, საჭიროებს არგუმენტირებულ დასაბუთებას და მისი ჩარევის გამართლებას. განსხვავებით საქართველოსგან, „მონინავე ევროპული სისხლის სამართლის სისტემები გერმანიასა და დიდ ბრიტანეთში ცდილობს პირდაპირი პატერნალიზმის სისხლის სამართლიდან გამორიცხვას. მაგალითად, განზრახი თვითდაზიანება დანაშაულს არ წარმოადგენს, თუ არ ჩავთვლით ნარკოტიკული საშუალების შეძენას, შენახვასა და მოხმარებას“⁴¹. ამასთან, როქსინის შეხედულებით, საკუთარი თავისათვის ზიანის მიყენება არ უნდა

⁴⁰ ბახტაძე უ., კრიმინალიზაციის პროცესის კრიმინოლოგიური ანალიზი, თბილისი, 2021, 219

⁴¹ Husak D., *Drugs and Rights*, Cambridge University press, 1992, Chapter 2.

ისჯებოდეს, ვინაიდან იგი უკავშირდება ადამიანის თვითგამორკვევის უფლებას⁴².

საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსი შეიცავს მართლსაწინააღმდეგო ქმედებებს, რომლებიც პირდაპირ და უშუალო ზიანს აყენებს თვით ამ ქმედების ჩამდენს და არა სხვა პირს, რაც დასჯადია, რიგ შემთხვევებში ყველაზე მკაცრი სასჯელით – თავისუფლების აღკვეთით. შესაბამისად, ბოლო წლებში შეიმჩნევა საკონსტიტუციო სასამართლოს მიერ სახელმწიფოს მხრიდან მსგავსი პირდაპირი პატერნალისტური ჩარევების არაკონსტიტუციურად ცნობა, მათი განმარტება და მნიშვნელოვნად შეცვლა⁴³.

2. იძულება, როგორც გამამართლებელი ფაქტორი, თუ სასჯელის სახელით პირის უფლებებისა და თავისუფლებაში ჩარევა

პირდაპირი პატერნალიზმი სისხლის სამართალში მოიაზრებს სასჯელის დანესებას აკრძალული ქმედების ჩადენისას.⁴⁴ თუმცა

⁴² ბახტაძე უ., კრიმინალიზაციის პროცესის კრიმინოლოგიური ანალიზი, თბილისი, 2021, 213, იხ. ციტირება: Roxin C., *Strafrecht. Allgemeiner Teil*, 4th ed., München: Verlag C.H. Beck, 2006, 23-25.

⁴³ იხ., საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს 2015 წლის 24 ოქტომბრის №1/4/592 გადაწყვეტილება საქმეზე, „ბექა ნიქარიშვილი საქართველოს პარლამენტის წინააღმდეგ“; საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს 2016 წლის 4 აგვისტოს №2/4/570 გადაწყვეტილება საქმეზე, „საქართველოს მოქალაქე ნუგზარ ჯაყელი საქართველოს პარლამენტის წინააღმდეგ“; საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს 2017 წლის 13 ივლისის №1/8/696 გადაწყვეტილება საქმეზე, „ლაშა ბახუტაშვილი საქართველოს პარლამენტის წინააღმდეგ“; საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს 2017 წლის 30 ნოემბრის №1/13/732 გადაწყვეტილება საქმეზე, „საქართველოს მოქალაქე გივი შანიძე საქართველოს პარლამენტის წინააღმდეგ“; საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს 2018 წლის 30 ივლისის N1/3/1282 გადაწყვეტილება საქმეზე, „საქართველოს მოქალაქეები – ზურაბ ჯაფარიძე და ვახტანგ მეგრელიშვილი საქართველოს პარლამენტის წინააღმდეგ“; საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს 2020 წლის 04 ივნისის №1/19/1265,1318 გადაწყვეტილება საქმეზე, „საქართველოს მოქალაქეები ნოე კორსავე და გიორგი გამგებელი საქართველოს პარლამენტის წინააღმდეგ“.

⁴⁴ ბახტაძე უ., კრიმინალიზაციის პროცესის კრიმინოლოგიური ანალიზი, თბილისი, 2021, 205-206.

ყოველთვის სამსჯელოა, რამდენად გამართლებულია კონკრეტული ქმედების კრიმინალიზაციისას სასჯელის უმკაცრესი ფორმის, თავისუფლების აღკვეთის, გამოყენება. ამ მიზნით, აუცილებელია საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს იმ გადაწყვეტილებების მიმოხილვა, სადაც მან განიხილა და განმარტა სისხლის სამართლის კოდექსით გათვალისწინებულ ნარკოტიკული საშუალების თავში არსებული დასჯადი ქმედებები, რომელთა შემადგენლობაში უშუალო და პირდაპირი ზიანი მიმართულია თვით ამ ქმედების ჩამდენისკენ.

საკონსტიტუციო სასამართლოს პრაქტიკაში გამორჩეული და მნიშვნელოვანია საქმე – „ბექა ნიქარიშვილი საქართველოს პარლამენტის წინააღმდეგ“, რომელმაც რიგ საკონსტიტუციო გადაწყვეტილებებსა და განმარტებებს დაუდო საფუძველი.⁴⁵ კონკრეტულ შემთხვევაში გასაჩივრებული იქნა ნარკოტიკული საშუალების პირადი მოხმარების მიზნით შეძენა/შენახვის დაწესებული სასჯელის, თავისუფლების აღკვეთის, მიმართება საქართველოს კონსტიტუციის იმ დროისთვის აქტუალური რედაქციის მე-17 მუხლის მე-2 პუნქტით დაცულ სფეროსთან – არაჰუმანურ, სასტიკ და ღირსების შემლახველ მოპყრობასთან. სასამართლომ გადაწყვეტილებაში მიუთითა სახელმწიფოს ფართო მიხედულობის ზღვარზე – თუ საჭიროდ მიიჩნევს, უფლებამოსილია, სხვადასხვა სიკეთეის დასაცავად აკრძალოს ქმედება და დაანესოს ყველაზე მკაცრი სასჯელი, თუმცა ეს არ უნდა იქცეს თვით სახელმწიფოს მხრიდან სიკეთეების დარღვევის წყაროდ. პატერნალისტური ჩარევისას „სახელმწიფოს ევალება ადამიანისთვის, საზოგადოებისთვის, სახელმწიფოსთვის საფრთხის შემქმნელი რისკების სწორად შეფასება, პროგნოზირება, რეალური საფრთხეების ობიექტურად აწონა და მათ ასაცილებლად ან გასაწინააღმდეგოებად გონივრული, უკიდურესად აუცილებელი, ამასთან, საკმარისი ღონისძიებების შემუშავება“⁴⁶. თუმცა საკონ-

⁴⁵ იხ., საკონსტიტუციო სასამართლოს 2015 წლის 24 ოქტომბრის №1/4/592 გადაწყვეტილება საქმეზე, „ბექა ნიქარიშვილი საქართველოს პარლამენტის წინააღმდეგ“.

⁴⁶ იქვე, II-32.

სტიტუციო სასამართლო ასევე მსჯელობს, რომ არ არსებობს რაიმე მიზანი ან ინტერესი, რაც ლეგიტიმურ უფლებას მიანიჭებდა სახელმწიფოს, რომ დაერღვია პირის თავისუფლების უფლება. შესაბამისად, სახელმწიფოს მხრიდან პატერნალისტური ჩარევა არის უკიდურესი საშუალება და უკიდურესი აუცილებლობით გამოწვეული ღონიძიება, ამასთან, ამონურული უნდა იყოს სხვა ყველა საშუალებები სამართლებრივი სიკეთის დასაცავად.

ნარკოტიკული საშუალების მოხმარებასთან დაკავშირებით გასათვალისწინებელია, რომ სახელმწიფო დამატებით აწესებს შეზღუდვებს „ნარკოტიკული საშუალებების, ფსიქოტროპული ნივთიერებების, პრეკურსორებისა და ნარკოლოგიური დახმარების შესახებ“ საქართველოს კანონით, რომელიც ნარკოტიკული საშუალებების დიფერენციაციას ახდენს და აწესებს კონკრეტულ ოდენობებს, თუ საიდანაც მიიჩნევა სისხლისსამართლებრივად დასჯადად ქმედება, რაც თავისთავად იწვევს პირის სისხლისსამართლებრივ პასუხისმგებლობას და სწორედ აღნიშნული ოდენობის სასჯელთან მიმართებას ეხება საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს რამდენიმე გადაწყვეტილება.⁴⁷ საკონსტიტუციო სასამართლომ განიხილა იმ ნორმების კონსტიტუციურობა, რომლებიც ადგენდა ნარკოტიკული საშუალების (მეტაფეტამინი, ამფეტამინი) ოდენობებს, რომელთათვისაც სისხლისსამართლებრივად დასჯად საწყის ოდენობას არ ითვალისწინებდა კანონი და მცირე ოდენობაც, შესაბამისად, იწვევდა პასუხისმგებლობას. სასჯელის სახედ, ალტერნატივის გარეშე, თავისუფლების აღკვეთა იყო გათვალისწინებული. მაშინ, როდესაც არათუ ქმედების ჩამდენი სხვას არ აყენებს ზიანს, კვლევებითაც და შესაბამისი ექსპერტიზებითაც დადასტურებულია,

⁴⁷ იხ., საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს 2017 წლის 13 ივლისის №1/8/696 გადაწყვეტილება საქმეზე, „საქართველოს მოქალაქე ლაშა ბახუტაშვილი საქართველოს პარლამენტის წინააღმდეგ“, საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს 2020 წლის 04 ივნისის №1/19/1265,1318 გადაწყვეტილება საქმეზე, „საქართველოს მოქალაქეები ნოე კორსავა და გიორგი გამგებელი საქართველოს პარლამენტის წინააღმდეგ“.

რომ თვით ეს პირი ვერ მიიყენებს ვერავის ზიანს, მათ შორის, ვერც საკუთარ თავს, ვინაიდან ნარკოტიკული საშუალების ოდენობა იმდენად მცირეა, რომ ვერ იქნება გამოყენებული. სასამართლოს შეფასებით, გასაჩივრებული ოდენობის მოხმარება ობიექტურად შეუძლებელია მისი მცირე დოზის გამო, შესაბამისად, არ არსებობს მისი მოხმარების ან/და ბრუნვაში გაშვებისა და რეალიზაციის რისკები. მოცემულ შემთხვევაში პირი ისჯება ისეთი ქმედებისათვის, რომელიც არ ქმნის არათუ ნარკოტიკული საშუალების გასაღების, არამედ მოხმარების საფრთხესაც კი.⁴⁸ მან მიუთითა ზიანის პრინციპზე, რომ ქმედებით, რასაც დამნაშავე ჩადის, „პოტენციურად საფრთხე უნდა შეუქმნას სხვათა ჯანმრთელობას ან საზოგადოებრივ წესრიგს“⁴⁹. შესაბამისად, აღნიშნული მსჯელობით საკონსტიტუციო სასამართლო იზიარებს ზიანის პრინციპის არსებობას, რაც მოცემულ შემთხვევაში არ არსებობს. ასევე, ნარკოტიკული საშუალების მოხმარებისას ჩადენილი ქმედებით ზიანი ადგება თვით ქმედების განმახორციელებელს და რისკი, რომ სხვას მიაღდგეს ზიანი, არ არსებობს, – აქედან გამომდინარე, საკონსტიტუციო სასამართლო სახელმწიფოს მხრიდან სასჯელის ყველაზე მკაცრი ზომის გამოყენებას მიიჩნევს კონსტიტუციის საწინააღმდეგოდ. ამასთან დაკავშირებით სასამართლომ, ასევე, აღნიშნა, რომ „პიროვნების დასჯა მხოლოდ საკუთარი ჯანმრთელობისათვის ზიანის მიყენების გამო, წარმოადგენს სახელმწიფოსგან გამოვლენილი პატერნალიზმის ისეთ ფორმას, რომელიც არ არის თავსებადი თავისუფალ საზოგადოებაში“⁵⁰. ვინაიდან ქმედების ჩამდენის (კონკრეტულ შემ-

⁴⁸ საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს 2020 წლის 04 ივნისის №1/19/1265,1318 გადაწყვეტილება საქმეზე, „საქართველოს მოქალაქეები ნოე კორსავა და გიორგი გამგებელი საქართველოს პარლამენტის წინააღმდეგ“, II-19

⁴⁹ საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს 2015 წლის 24 ოქტომბრის №1/4/592 გადაწყვეტილება საქმეზე, „ბექა ნიქარიშვილი საქართველოს პარლამენტის წინააღმდეგ“, II-15.

⁵⁰ საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს 2018 წლის 30 ივლისის

თხვევაში – მარიხუანის მომხმარებლის) დასჯა „მორალისტური და პატერნალისტური არგუმენტებით წინააღმდეგობაში მოდის პიროვნების თავისუფალი განვითარების უფლებასთან“⁵¹.

საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლომ 2017 წლის 30 ნოემბრის გადაწყვეტილებით სახელმწიფოს გარკვეულწილად განუმარტა მის მიერ ქმედების კრიმინალიზაციისათვის განსაზღვრული პრინციპები: სამართლებრივ სახელმწიფოში ხელისუფლება შეზღუდულია უპირობო ვალდებულებით, ადამიანის თავისუფლებაში (მის ნებისმიერ უფლებაში) ჩაერიოს მხოლოდ მაშინ, როდესაც ეს გარდაუვალია და მხოლოდ იმდენად, რამდენადაც ეს ობიექტურად აუცილებელია.⁵² პიროვნების თავისუფალი განვითარების უფლების შეზღუდვის გამართლებისათვის დაცული უნდა იყოს თანაზომიერების პრინციპი, რომლის „მოთხოვნაა, რომ უფლების მზღუდავი საკანონმდებლო რეგულირება უნდა წარმოადგენდეს ღირებული საჯარო (ლეგიტიმური) მიზნის მიღწევის გამოსაღებ და აუცილებელ საშუალებას. ამავე დროს, უფლების შეზღუდვის ინტენსივობა მისაღწევი საჯარო მიზნის პროპორციული, მისი თანაზომიერი უნდა იყოს“⁵³.

რაც შეეხება საკონსტიტუციო სასამართლოს განმარტებას სასჯელის პროპორციულობასთან დაკავშირებით, იგი ყველა გადაწყვეტილებაში მსჯელობს, – როდესაც ნორმა ითვალისწინებს პირისთვის თავისუფლების აღკვეთის შესაძლებლობას, მათ შორის, მხოლოდ იმის გამო, რომ პირმა საკუთარ ჯანმრთელობას შეიძლება მიაყენოს ზიანი და რისკი სხვისი ჯანმრთელობის დაზიანების

N1/3/1282 გადაწყვეტილება საქმეზე, „საქართველოს მოქალაქეები – ზურაბ ჯაფარიძე და ვახტანგ მეგრელიშვილი საქართველოს პარლამენტის წინააღმდეგ“, II-31.

⁵¹ საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს 2017 წლის 30 ნოემბრის **№1/13/732** გადაწყვეტილება საქმეზე, „საქართველოს მოქალაქე გივი შანიძე საქართველოს პარლამენტის წინააღმდეგ“, II-7.

⁵² იქვე, II-15.

⁵³ იქვე, II-42

არ არსებობს, „ცხადია, აშკარაა სასჯელის სისასტიკე და მკაფიო არაადეკვატურობა, რადგან ასეთი მკაცრი სასჯელი გამოიყენება როგორც ადამიანის დასჯის მიზანი და არა როგორც ლეგიტიმური მიზნების დაცვის უკიდურესი და აუცილებელი საშუალება“⁵⁴.

საკონსტიტუციო სასამართლომ თავისი გადანყვეტილებებით სახელმწიფოს განუსაზღვრა კრიტერიუმები, თუ რა შემთხვევაში უნდა მოახდინოს მან ქმედების კრიმინალიზაცია: როდესაც ქმედება არის ანტისოციალური და შესაძლებელია იწვევდეს რეალურ საფრთხეს ან უქმნიდეს საფრთხეს სხვათა ჯანმრთელობას, ან საზოგადოებრივ წესრიგს, ანუ უნდა გაითვალისწინოს ზიანის პრინციპი. ეს უკანასკნელი ქმედების დარეგულირების საშუალებას იძლევა მხოლოდ მაშინ, თუ ის ზიანს აყენებს ან ზიანის საფრთხეს უქმნის სხვებს. მსგავსი მიდგომა აქვს საკონსტიტუციო სასამართლოსაც, რომელმაც მიუთითა, რომ „სისხლის სამართლის კოდექსით დასჯადია ისეთი ქმედებები, რომლებიც ზიანს აყენებს სხვა პირის ან საზოგადოებრივ, სამართლებრივად დაცულ სიკეთეებს“⁵⁵. რაც შეეხება პატერნალიზმს, სასამართლო მას განიხილავს პირადი ავტონომიის პრინციპთან მიმართებით და განმარტავს, რომ თუ მაინც ხდება ქმედების კრიმინალიზაცია, როდესაც არ არსებობს სხვა პირის მიმართ მიყენებული ზიანი, ამ შემთხვევაში სასჯელი უნდა იყოს ყველაზე ნაკლებ შემზღუდავი, რაც, თავის მხრივ, პატერნალისტურ აკრძალვებს გამოორიცხავს.

აღნიშნულიდან გამომომდინარე, სახელმწიფოს მხრიდან პირის უფლებებში ჩარევა და მისი იძულება, არ შეასრულოს რაიმე ქმედება, რომელიც უშუალოდ მას აყენებს ზიანს, ეწინააღმდეგება კონსტიტუციას, რასაც საკონსტიტუციო სასამართლოც არაერთ

⁵⁴ საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს 2015 წლის 24 ოქტომბრის №1/4/592 გადანყვეტილება საქმეზე, „ბექა ნიქარიშვილი საქართველოს პარლამენტის წინააღმდეგ“, II-105.

⁵⁵ იქვე, ბახტაძე უ., კრიმინალიზაციის პროცესის კრიმინოლოგიური ანალიზი, თბილისი, 2021, 236.

გადაწყვეტილებაში ასაბუთებს და სახელმწიფოს მხრიდან მითითება, რომ ქმედების კრიმინალიზაციით ხდება სხვა, მესამე პირის არარსებული ზიანისგან დაცვა და ყველაზე მკაცრი სასჯლის გამოყენება, პირდაპირ მოიაზრება კონსტიტუციით დაცული თავისუფლების უფლების შეზღუდვასა და დარღვევაში, და არ არის გამამართლებელი ფაქტორი სახელმწიფოს პირდაპირი პატერნალიზმისას. ამასთან, ყველა შემთხვევაში ინდივიდუალურად განსახილველია სასჯელის შესაბამისობა და კანონით, ალტერნატივის გარეშე, ყველაზე მკაცრი სასჯელი არ უნდა იქნეს გამოყენებული.

IV. დასკვნა

სახელმწიფოს მხრიდან პირდაპირი პატერნალიზმისას გამოყენებული იძულების ღონისძიება არაპროპორციულია, ვინაიდან მსგავსი ქმედების დროს ზიანი არ ადგება სხვას, თავად ქმედების ჩამდენის გარდა. ამასთან გასათვალისწინებელია, ვინაიდან სისხლის სამართალი არის თავისუფლების ყველაზე მეტად მზღუდავი მექანიზმი სახელმწიფოს ხელში, ადამიანს უნდა ჰქონდეს იმის გაცნობა, რომ მას უშიშვოდ არ აეკრძალება გარკვეული ქმედება. თუმცა, თუ მაინც ხდება ქმედების კრიმინალიზაცია, როდესაც სხვა კონკრეტულ პირს არ ადგება ზიანი, ამ სასჯელი უნდა იყოს ყველაზე ნაკლებად შემზღუდავი, ამით პატერნალისტური აკრძალვები გარკვეულწილად გამოირიცხება.

პირდაპირი პატერნალისტური ჩარევის შედეგად ქმედების კრიმინალიზაცია, მაშინ, როდესაც ზიანი მხოლოდ ქმედების ჩამდენს ადგება და ამის ფონზე ყველაზე მკაცრი სასჯელის, თავისუფლების აღკვეთის, განსაზღვრა, პირდაპირ მოიაზრება კონსტიტუციით დაცული თავისუფლების უფლების შეზღუდვასა და დარღვევად. აღნიშნული არ ამართლებს სახელმწიფოს პირდაპირი პატერნალიზმისა, ვინაიდან არ არის დაცული თანაზომიერების პრინციპი, სხვისთვის დაზიანების საფრთხის არარსებობისას, მხო-

ლოდ საკუთარი თავისთვის ზიანის მიყენების რისკის შემთხვევაში, ქმედებისთვის თავისუფლების აღკვეთა აშკარად შეუსაბამო და სასტიკია და პირდაპირ მიუთითებს ინტერესზე, რომელიც მიმართულია მხოლოდ პირის დასჯისკენ და არაა ლეგიტიმური მიზნის დაცვის უკიდურესი და აუცილებელი საშუალება. აქედან ამომდინარე, შესაძლებელია ითქვას, რომ მსგავსი ქმედების ჩადენისას აუცილებელი არ არის უპირობოდ სისხლის სამართლის გამოყენება, არამედ შესაძლებელია სამართლის გაცილებით ნაკლებად რეპრესიული დარგების მოხმობა, ყველაზე ნაკლებად მზლუდავი საშუალების გამოსაყენებლად.